

Türküstan terimi, coğrafi ve siyasi sınırı

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Türküstan terimi, coğrafi ve siyasi sınırı

Türkistan Terimi, Coğrafi ve Siyasi Sınırı

Türkistan kavramını veya sınırlarını anlamak için genel kabul gören şekliyle “Türk Dünyası” kavramını tarif etmemiz, buradan hareketle Türkistan’ın ve alt bölgelerinin sınırlarını çizmemiz gerekir.

Daha çok etnik bir kavram olan “Türk Dünyası”, Türklerin değişik boylarının bulunduğu ülkeleri ihtiva eder. Genellikle de bulunduğu ülkeler veya bölgeler, buradaki etnik ağırlıkları söz konusu ise, Türklerin boy ismi ile anılır. Türkistan’daki bağımsız Türk cumhuriyetleri ile Rusya federasyonu ve Kafkasya’daki birçok muhtar bölgelerin durumu böyledir.

Türk dünyası dört bölgeye ayrılır:

1- Altay-Sibirya Türkleri: Altay, Baraba, Çulım, Dolgan, Hakas, Karagas, Koybal, Kumandı, Sabir, Sagay, Şor, Telen-git, Televüt, Tobol, Tofalar, Tuva, Yakut.

2- Batı Türkleri: Ahıska, Azerbaycan, Balkanlar (Batı Trakya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya), Irak, İran (Afşar, Azerî, Halaç, Hamse, Horasâni-Boçagçı, Kaçar, Karacadağ, Karagözlü, Karakoyunlu, Karapapak, Karayi, Kaşgay, Şâhseven, Türkmen), Kıbrıs, 12 Ada, Suriye, Türkiye.

3- Doğu Avrupa Türkleri: Gagauz, İdil-Ural (Başkurt, Çuvaş, Kazan, Mişer), Kafkasya (Karaçay-Malkar, Kumuk, Nogay, Stavropol Türkmenleri), Karayım, Kırım (Kırım Tatarları, Belorusya Tatarları, Litvanya Tatarları, Polonya Tatarları, Kırınçak).

4- Türkistan Türkleri: Afganistan, Doğu Türkistan (Kazak, Kırgız, Salar, Sarı Uygur, Uygur), Karakalpak, Kazak, Kırgız, Özbek, Türkmen.

Türkistan'ın Sınırları

Tarih boyunca Türkistan adıyla bir devlet veya hanlık kurulmadığı halde, Orta Asya'nın büyük bir bölümünü oluşturan ve eski çağlardan beri Türklerin anayurdu olarak kabul edilen ülkeye Türkistan denmiştir. Genellikle değişik isimler altında kurulan çok sayıda Türk, İslâm veya Moğol devletlerinin sınırları değiştikçe, Türkistan'ın zihinlerdeki sınırları da değişmiştir. Bununla beraber ilk çağlardan günümüze kadar geçerli olan belli bir Türkistan sınırlarını tarif etmek mümkündür.

Türkistan'ın sınırlarını belirlemeden önce bu konudaki kavram kargaşasına temas etmek gerekmektedir. Türkistan, Orta Asya, İç Asya, Merkezi Asya, Turan, Türkili, Sovyet Türkistanı, Çin Türkistanı, Sovyet Orta Asyası, İran veya Afganistan Türkistan'ı, Doğu Türkistan, Batı Türkistan... gibi kullanımlar sözkonusudur. Şüphesiz bu listede bulunan isimler daha da arttırılabilir.

Bu kadar çok isimlerin kullanılması da aslında başlıbaşına kavram kargaşası olarak kabul edilmemelidir. Bununla beraber yukarıdaki listede yer alanlardan eşanlamlı olanlar ile aralarında parça bütün ilişkisi olanları belirtmemiz ve eşanlamlı olmadığı halde biri-birlerinin yerine kullanılan isimlerle ilgili sıkça yapılan hataya ve kavram kargaşasına işaret etmemiz gerekir.

Konunun önemini Rusya ve Çin'in takip ettiği politikalardan anlıyoruz. Her iki ülke de bu husustaki kavramlara mutlak bir isim olarak bakmamakta, fakat baskıcı bir devlet politikası şeklinde, yılları hatta rejimleri aşan kararlılıkla bazı isimleri yasaklatmakta, bazılarını zor ile kullandırmaktadır.

Bu ülkelerin ısrarla üzerinde durdukları, yani "isim önemli

değil” deyipte geçmedikleri bir hususu, bu konunun araştırmacıları geçiştirmemelidirler. Rusya’da son yıllara kadar uygulanan politika, Türk ve Türkçe deyince kasd olunan Anadolu Türk’ü ve Türkçesi idi. Rejim doğrultusunda ideoloji üretmek isteyen birçok araştırmacılar, buradaki Türkler için “Türk dillerinde konuşanlar” tâbirini kullanmışlardır. Yani Türk boylarının bazılarının tesadüfen Türkçe konuştuklarını, aslında Türklükle bir münasebetlerinin olmadığını iddia etmişlerdir.

Biçuri’nin (1777-1853) bu husustaki tesbiti açıktır: Hazar denizi ile Kûh-ı Nûr dağları arasında bir millet yaşar. Bunlar Türkçe konuşurlar ve İslâm dinine inanırlar. Bu insanlarlar kendilerini Türk olarak takdim ederler ve onların ülkesi Türkistan diye anılır.

Orta Asya Tabiri İlmi Yönden Yanlış

Bölgenin Rusya ve Çin tarafından istilâsından sonra, kararlı bir şekilde Ruslaştırma, asimilasyon ve değişik Türk boylarını ayrı birer millet göstererek aralarındaki her türlü kültürel ve tarihi bağları koparma, böylece “böl, yönet” politikasını sürdürmelerinin bir neticesi olarak, özellikle “Türk, Türkçe, Türkistan” gibi kelimeler her türlü resmi yazışmalardan çıkarılmıştır.

1917 ihtilalinden sonra yavaş yavaş yaygınlaştırılan ve İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra da tamamen Türkistan yerine kullanılan “Orta Asya” ilmî yönden yanlış kavram olduğu gibi, bu ismin daha önce kullanıldığına da pek rastlanmaz. Halbuki, ilk defa belli bir idâri birim ismi olarak “Türkistan” tâbiri, Ruslar tarafından kullanılmıştır.

Ruslar 1865’e kadar işgal ettikleri topraklara, idaresi Orenburg valiliğinde kalmak üzere “Türkistan Vilâyeti” adını vermiştir. Böylece asırlardan beri yurt anlamında kullanılan Türkistan, ilk defa idarî bir birim sıfatını kazanmıştır.

1860’larda ABD’nin Rusya nezdindeki büyükelçisi olarak

Petersburg’da ikâmet eden ve Rusya’nın Asya kısmındaki bölgelerde uzun seyahatlerde bulunarak hatıratını yazan Schuyler, çağdaşları veya kendisinden sonraki birçok oryantalistlerin aksine Türkistan kelimesini “i” ile yani Türkçe telefuzunu vurgulayarak kullanır. Bununla beraber, “Türkestan” şeklinde yazıldığında, buradaki “e”nin “i” sesiyle telaffuz edildiğini unutmayalım.

1867’de yeni işgal edilen bölgelerle beraber, merkezi Taşkent olmak üzere, Orenburg’dan ayrılarak, “Türkistan Vilâyeti” yerine Türkistan Genel Valiliği ihdas edildi. Daha sonra değişik tarihlerde Batı Türkistan’daki bu vilayet bölündü, başka vilayetler ihdas edildi. Ve son olarak 14 Ekim 1924 tarihinde, Türkistan kelimesi, Sovyet Rusya siyâsî literatüründen tamamen çıkarıldı.

Sincan Uygur Bölgesi Tabiri de İlmî Değil Siyasi

Bundan sonra Türkistan adının geçtiği başka bir devletle karşılaşıyoruz. Bu Doğu Türkistan Cumhuriyetidir. Bu devlet 1944-1949 yılları arasında yaşamıştır.’ Bugün Çin yönetimi altında olan bu bölge için Çin hükümeti ısrarla “Sincan Uygur Özerk Bölgesi” ismini kullanmaktadır.

Totaliter ve baskıcı bu iki yönetimin çok yönlü asimile programlarının bir parçası olan isimler üzerindeki baskılarının geçici olduğunu, bu itibarla bilimsel çalışmalarda isim tesbiti için göz önünde bulundurulması gereken kıstasların başında tarihî ve etnik gerçekler olması gerektiği kanaatindeyiz. Özellikle araştırmamıza konu olan dönem açısından bu daha da önemlidir. Çünkü inkâr edilemeyen bir gerçek var: İlk yıllarda, Türkistan ismi istilâcı ülkeler tarafından da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Gerek Türk halkları arasında gerekse Batı literatüründe Türkistan kelimesinin kullanılmamasının, onun yerine “Orta Asya”nın empoze edilmesinin hiç sıradan bir kelime değişikliği olmadığı üzerinde duran Dr. Baymirza Hayit şöyle demektedir:

“Türkistan 1925 yılından beri Sovyet terminolojisiinde ‘Orta Asya ve Kazakistan’ olarak geçmektedir. Türkistan’ı halkların karışabileceğini ispatlamak için bir deney sahası olarak göstermek isteyen Rusya, bu ülkenin ismini reddederek Türkistanlılar arasındaki aynı millete mensup olma şuurunu yok etmek istemekte, Türkistan’ı Rus sömürgeciliğinin temel unsuru yapma gayretleri içinde ‘Türkistan’ isminin kullanılmasına hiçbir şekilde tahammül edememektedir. Hayret verici ve yanlış bir şekilde bazı Batılı araştırmacılar da 1950’den bu yana, bir Sovyet tabiri olan Orta Asya’yı kullanmakta, böylelikle Batı Kamuoyunda ve İslâm âleminde ‘Türkistan’ kelimesinin unutulmasını sağlayarak Sovyet görüşüne hizmet etmektedirler. Türkistan Orta Asya’yı meydana getirmemekte; Orta Asya toprakları içinde bulunmaktadır...”

Türkistan’ın sınırlarını, incelediğimiz dönem açısından genel hatlarıyla, tesbit edebildiğim en açık şekilde, Barthold’dan şöyle nakledebiliriz:

“Türkistan, Avrupa-Asya kıtasının batımerkezî kısmında, büyük bir alanı işgal eden, eskiden beri Turan veya Türkistan denilen memlekettir ki, bu da Türklerin yurdu demektir. Bu ülke, batıda Ural nehri ve Hazar denizi, doğuda Altay dağı ve Çin hududu yani Doğu Türkistan veya Kaşgar’ın doğu sınırları, güneyde İran ve Afganistan, kuzeyde Tobol, Tomsk vilâyetleri (Sibirya) arasındadır.. ” Tamamı 5.340.066 kilometre kare olan Türkistan’ın bugün Çin hâkimiyeti altında olan Doğu kesimi 1.503.563 ve batı kesimi ise 3.836.503 kilometrekaredir.”

Türkistan, tarih boyunca belki coğrafî yapının da sebep olduğu siyâsî oluşumlar sonucu Doğu ve Batı diye ikiye ayrılmıştır. Yukarıda daha çok coğrafi şekillerle ifâde edilen Türkistan’ın, bugünkü siyâsî sınırları gözönünde bulundurulduğunda, Doğu Türkistan. (Sincan Uygur Özerk Bölgesi), Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Afganistan’ın kuzey bölgesinden ibaret olduğu görülür. Bu durumda, Rus ihtilalinden sonra empoze edilen ve bazı kaynakların kullandığı “Sovyet Orta Asyası” gerçek adı

olan “Batı Türkistan”, yukarıdaki listeden Doğu Türkistan’ı çıkardığımızda kalan ülkelerden ibarettir.

Prof. Dr . Alaâddin YALÇINKAYA

[Akademik Perspektif](#)

Taryhy makalalar